

գինը, ըստ իս՝ թէ կարողք եւ թէ ձեռնհասք՝ գնելու են այդ ձեռագիրը պահպանելու համար, որ գուցէ՝ ինչպէս կ'ըսէ ինքն ալ՝ կարեւոր հնութիւն մըն է։

Արդ Գրեր. Տ. Վ. Պարեան հրատարակելով այս նոր կնիքը՝ կ'ըսէ. «Այստեղ կը ներկայացընեմ՝ հայտակիրի կեանքն-Համբան նշանագրով նոր կնիք մըն ալ, որուն մէջ չորս հատ միայն նշանագիրներ կան։ Պր. Բաւմարեանին կարծիքին հետեւելով (տես «Հանգ. Ամս.» 1899 փետր. եր. 52), կ'ըսենք թէ՛ այս կնիքն ալ գուցէ Համբերու չպատկանի, քանի որ ասոր մէջ գտնուած նշանագիրն ալ Ներկայացընեմ տական մեջնանգրով տառերու կը նմանին, եւ քանի որ այս կնիքն մէջ

ալ «Երեւան» գաղափարանիը ներկայացընող նշանագիր մըն ալ կայ, ինչպէս նախորդ քառանկան կնիքն (տես անդ)։ Այս նոր կնիքն ընթերցման համար ալ մենք մեր ազնիւ բարեկամին կը մայլթենք ի սրտէ յարգողութիւն։»

Ըստ մեզ կարծենք ոչ համբերանագրի մը եւ ոչ ալ մեկնադրող գրերու հմուտ անձին մը գիտելու պէտք կայ, այս շատ պարզ՝ չըսենք գուցէ նաեւ հնախօսական յարգ չունեցող կնիքն կարողաւ համար (ցորՀափ որ նոյնն տեսած չենք ի մտոյ)։ Դժբախտաբար մենք արեգական գաղափարանիը չենք տեսներ այս կնիքն մէջ. եւ ոչ Համբան գրեր եւ ոչ ալ մեջնանգրովներ, որոնք անկեղծօրէն խոստովանելու համար՝ չենք ալ ծանշար։ Այս կնիքն ճշտա յունական՝ գուցէ նաեւ դիւմամբ չինական՝ հնաձեւ գրերով կնիք մըն է, որուն ընթերցումն առաջին իսկ հայեցողածին աչքի կը զարնէ։ Առաջին գիրն սկսելով ձախ կողմէն է թ = Թ երկրորդն է, երրորդը պարզ օ եւ ոչ թէ արեգական գաղափարանիը, իսկ չորրորդն օ մը, որոնց ընթերցումն է ուրեմն ԹՕՕՏ այսինքն է Աստուծոյ։ Այս չորս գրերն անշուշտ կնիքն կազմած չորս խորշերուն համաձայն գետգեղել ուզելով՝ տրուած կրնան ըլլալ անոնց այս դիրքերը՝ նմանելով աւելի հին ձեռագրայ ըսիք՝ ցորՀափ կնիքն ի մտոյ չենք տեսած՝ չենք կրնար վճռել թէ յարգ չունենայ, սակայն յամենայն ժամ յատկաձեռքի միջնակայ։

Վ. Պ. ՄՈՒԹ.

# ՅԵՐԵՎԱՆԵՐ

## ՆՆԵՐ ՀՐԾՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

47. ԱՏՐՊԵՏ, Ժառանգներ, պատմիչ Թորոսյանի իւր հետ։ Նոր-Նախիջևան, սպ. Վ. Աւագանների 1899։ Փոքր 8° էջ 88։ Գինն է՝ 30 Կ.։
48. FRED BURNABY. On horseback through Asia Minor, New edition. London, 1898, 8°, pp. 364, 1 portrait and map.
49. ՎԱՍԻՔՐ ՄԵՈՏՏ, «Նոյնների լորդ» - ազատ թարգմանութիւն ընդգրկող Ե. Զ. Միքայելյանից։ Տիֆլիս, սպ. Մ. Դ. Ռոստիսկան 1899։ (Թիֆլիսի Հայոց Հրատ. Ընկ. Թիւ 149։) 8°, էջ 360. Գինն է՝ 3 Կ.։
50. «ՐԱՆԱՄԱՐ, Հանդէս հնախօսական, պատմական, լեզուաբանական եւ քննական, Կը հրատարակուի երեք ամիսն անգամ մը, տարեկան չորս գիրք, իւր. Կ. Բ. Բաւմարեան։ Պարիս 1899 Հատար Ա. Գիրք Ա. 8°, էջ 96 (վիմաւոր)։ Տարեկան գիրք 20 ֆրանք, մէկ գրքինը՝ 6 ֆր.։
51. ԱՀԱՐԱՆՆԵՆՆԱՅ Ա. Բաշն (պատկեր)։ Արտատպած Մշակ լրագրից։ Թիֆլիս Տպ. Մ. Եւրպաշէ. 1899. Գիրք 8° էջ 40. Գինն է՝ 6 Կ.։
52. ՓՐԵՍՍԱՆԻՍ ԳՕՊԵՐ. Հանդէս. Թրգմանք Դ. Դ. (Հարսի)։ Թիֆլ. Հայ. Հրատ. Ընկ. Թ. 151)։ Թիֆլիս, Տպ. Վրաց Հրատ. Ընկ. 1899. 8° էջ 148։ Գինն է՝ 35 Կ.։
53. ԲԱՆԴ, Դ. Պատկալ. (Նոր կեանքն եւ դիտարկան գործունէութիւնը) Թրգմանք Դ. Դ. (Հարսի)։ Հայ. Հրատ. Ընկ. Թ. 152)։ Թիֆլիս Տպ. Մ. Դ. Ռոստիսկան 1899, 8° էջ 96 Գինն է՝ 20 Կ.։
54. ԱՏՐՊԵՏ, Թուրքամիշիներ (պատկեր)։ Նոր Նախիջևան, Տպ. Մոք. Ս. Եւ Բ. Աւագանք 1899 էջ 25։ Գինն է՝ 10 Կ.։
55. ՏԵՐԵՎԱՅԻՐ «Հայ ընթերցատան Զինանոց»- ի գիրք։ Տպ. Մամուրեան, 1899 էջ. 12։
56. «ԹԱՏԱՐԱՆ, Գրական եւ Թատերական պատկերազարդ Հանդէս Նոր. Սո. Թուրքամիշի։ Բ. Տարի (1895) Թիւ 2։ Տիֆլիս սպ. ՄՄ. Մարտիրոսեանց 1895։ 4° էջ 148, պատկերներ 4։ Տարեկան երկու գրքի՝ 3 Կ.։

47. Միտրոֆան, Ժառանգներ, գուցէ Թուրքամիշիի կնիքն։ Արարեւ իւր թաւան գրող մըն է, որ հետեւեալ կ'ընծայէ մեզ վեպեր ու վեպիկներ, ամեն ալ «Թորոսյանի կնիքներ», Իւր վեպերու մեծ մասին նիւթն առած է կարոյ կեանքէն. այսպէս՝ իւր մեծ վեպը «Աստուծոյ վեպ Թորոսյանի կնիքն» (Մոսկ. 1891 մեծ 8° էջ 538). նոյնպէս «Խեղճ-Կարոյ», վեպ (Կարոյ) Հայ-Կաթողիկոսների կեանքից (Տիֆ. 1889, 8° էջ 248). «Հեղեղ», պատմիչ Սողո (Կարոյ Եւթի) գիրք-ցինների կնիքից, (Նոր-Նախիջ. 1898, 8° էջ 86) վերջապէս «Բաւ-Նախիջ. Հիւրանոցիցներ կեանքն եւ Երկու արեգական թիւներ նոյնպէս Տաւադարի կնիքն» «Հուշան» եւ «Սարափ», խորագրով, Տեղը չէ հոս այս անուի գրութեանց արժէքը քննել՝ թէ գեղարուեստական են թէ ներկայացուած կեանքի ճշգրտութեան չափի տեսակետով։ Երկուքին մէջ բառական թերութիւններ կան, այլ աւելի եւս աղբարուեստի է այն աղբարութիւնն սրով այլ-եւայլ եկեղեցական տիպարներ այնպէս ստեղծուած են՝ որ կարծես Ալեքի Կառնիքը բնակող գրչէ մը

ելած են. ընդհանրապես տեղ տեղ շատ աչքի կը դարձնէ եւրոպական ծանօթ վիզիւրու աղբիւրները:

«Ժառանգներ» այս թերթի թիւնէն ազատ են այնպիսի աւելի, որպէս չոտ զուտ գիւղական կնանքը կը ներկայանայ մեր առջեւ ընդհանրապէս «Ժառանգներ», անուան տակ երբեմնանքով է վէպ, յատուկ խորագիրներով, այսինքն «Քէհէն» (Քէօնա-տառաւորներ), «Քէք», եւ «Յուսահատ», իւրեքան-չիւրը գտաւ ալ գլխավորութիւն ունենալով: Դիւթը «Քէօն գաւառի կնանքի» է, ինչպէս իրէ Տեղինակն, թէ եւ փոխելով միայն անուններն՝ առանց բառ մ'ալ փոխելով վէպն՝ կ'ունենանք պատմութիւն մ'որ քիչ շատ հոյ աշխարհի առէն անկէտն կը յարմարի. Քէհէնը մը կրկին շնորհուրեւով՝ ո՞ր կ'ունենայ Տակաւաւորքին ու գեղին: Եւ յարձեցնելով պէտք է Տակաւաւորքները, եւ տար գիրքին միջոց կայ. քանի որ գիտեմք՝ սարքն հանգրձնէ իր բառն ուրը բաղիկ Մամբ մը բերելու գիւղին եւ շրջակայից վերաբերուել: Այս առաջին արարածին ինքնին կը յաւորէ երկրորդը: Եւ չ'անցնիր քրդուկն արդէն «Քէհէն», է, ինչպէս Տեղինակն իրեն, գեղեցիկ «սարկ», մը, զարարուած քմէն ճարտութեամբ, առանց մոռանալու կանանցնաւ ս. յարակիցը. դանկ մը չէ նստած իրեն քանի որ գիտեմք չէ Քէհէնի տունն ամայի ընել, քանի որ կայ գեղացին ու արուեստաւորն եւ անխեղձ կապուած է: Չեն պակսիր անկէ ետքն անշուշտ բե-գին որդին ալ, ազգակիցքն ալ, եւ վէպը կրնայ շարունակուիլ որքան ուզուի՝ քանի որ ունենոր գիրքացի կայ եւ գեղեցիկ հայ աղջիկ: Իրականին մէջ յաճախ չոտ ալ կը լինայ վէպը: Բայց Տեղինակն երբորդ բաժնի մ'ալ ուզեր է կցել: Քէհէնի տունն արեւ ու Տակաւաւորքը (բանաստեղծաւ ու ազգական) գիւղացեալ չոտ գլխավոր գիր կը խաղան. որ մը՝ տղան հարսնեացն օրն՝ օրուն հարսն ա-րեւանդել կը փորձէ բեգի որդին, իսկ օրդ հա-տուցումն. ալ ոչ բեգը կայ եւ ոչ սարայն: Վեր-ջարան մ'որ՝ ինչպէս բոլոր, Գրդ կենաց մէջ շատ սովորական չէ: Ահա եակն կետերն, որուն եթէ ուզենք անուններն աւելցնել, կ'ունենանք Ար-պաթի վէպն ուղղութեամբ: Գրուածքը սիրով կը կարդացուի. թէ եւ Տեղինակին գրելու ոճը քիչ մը դանդաղ է:

Հ. Յ. Տ.

48. Fred. Burnaby, On horseback through Asia Minor. Ընդարձակ եւ հետաքրքրական ուղեւորութիւն մըն է Փարսն Ասիայ խորքերը, բայց ինք 20 տարի յառաջ կատարուած եւ այն ժամանակ չէր բաժնուցէ: Լեզուակն զինուորական մըն է որ 1876ին կատարած է այս ուղեւորութիւնը՝ այն ժամանակի մտադրութեամբ պատերազմին վտանգին առ-թիւ: Փարսն Ասիայ յարաբերութիւնները՝ բազմա-գան ազգերն եւ ընդհանրապէս երկրին որպիսեւ-թիւնն ուսումնասիրելու համար: Ուղեւորը գիւ-րութիւն ունեցած է այս ծրագիրը լիովին գործա-դրելու, երկար ճամբորդութիւնն ի վրէժն հանելով եւ ուսումնասիրելով ամէն բան՝ որքան կը ներէին ժամանակն ու հանգիստը: Իւրեք իձն է Պոլսէն Անիկըրիս, Եօզղաթ, Թոխաթ, Սերաստիս, Տիւ-րիկ, Ուրքին, Վան, Խայ, Բայազետ, Կարս, Արդուին

ու Բաթում: Իւր ուղեւորութեան ապաւորու-թիւնքն եւ ուսումնասիրութեան արդիւնքն ամփո-քած է Տեղինակն այս գրքին մէջ: Աթթուրներն զէնի բաժնուած տեղեկագիրս ըստ այսմ ընդար-ձակ է, եւ շատ մասամբ հետաքրքրական, մանա-նեղ որ ամբողջ կարծես իբր վէպ է գրուած է, յաճախ համեմատ բազմաբանակ խառնուրդիւն-ներով Փարսն Ասիայ ամէն խաւերու կենդանի ու զազախանքներ ներկայացնելով: Սակայն շատ որոշ է նաեւ որ Տեղինակին համակրութիւնն ամէն տեղ միակերպ ու անկողնակալ բաշխուած չէ: Գիրքն ըստ այսմ շատ տեղ մակողմանի է: Աւելի մանր-մանրութեանց մէջ մանկ մը ծրագրէն զուր է: — Բայ ասորի գիրքն այս օրս ալ՝ քանի տարի ետք՝ ըստ երեւութիւն անփոփոխ կրկին տպա-դրուած է: Ըստ երեւութիւն բոլոր, փառն զի թէ եւ առաջին տպագրութիւնն առեւեւ չունենալով չենք կրնար համեմատելով ծրագրել մեր դիտարու-թիւնքը. բայց գիրքը ծայր ծայր այնպիսի ժամա-նակ մ'ու վիճակ մը կը ներկայացնէ որ Տեղինակն փոխուած է այսօր: Այս համար շատ բան արդէն հիշուած է. եւ կը զարմանաւոր որ սրբէ անհա-կութիւն չենք գտնիր այս պարագային մասին: Գրքին վերջը (էջ 329 եւ) բազմաթիւ յիշատա-կարաններ, պաշտօնական թղթեր, տեղեկագրեր գրուած են՝ իրեն յաւելուած, թուով տասնու-եօթին, ամէն ալ նշանակ Տիւր, կամ ծղիկ՝ պա-տերազմին յառաջ գրուած: Այս պարագան պէտք չէ աչքէ հեռացնել գրքին ընթերցման տանի:

Հ. Յ. Տ.

49. Մայտրի Սիտտ, Կոլլեկտ Լուրդ Գոլդը ձեռնարկ մը կը համարենք թարգմանչին այս աշ-խատիրութիւնը, գոյնիկ նաեւ Տիտիկ Լաւառ-րակիւն ընկերութեան վարչութիւնը, գործոյն տպագրութիւնն ստանձնելուն եւ իւր հրատարակ-թիւնէն շարքին մէջ աւելցնելով հատոյ մ'այն-պիսի Տեղինակին մ'որ եւրոպական գրականութեան գաղափար չբողնէրէն է: Վալտեր Սկոտտ (Sir Walter Scott), Ինքնին որ ծնած 1771ին, հայրն է պատ-մական վէպի անոր կատարելագործեալ ձեւին մէջ: Իւր գործերը՝ չափական ու արձակ՝ բովանդակ քա-ղաքակրթութեան ազգաց մէջ տարածուցան, ապահով-ընելով Տեղինակին անմահ անուն մը, բայց ասոր բարեմութեան աստիճանին հետ (1820ին) նաեւ մեծ հարստութիւն, թէպէտ եւ իւր զբաղմունքն անախուրժեամբ կորսնցոյց վերջին, այնպէս որ մա-հուան ասան († 1832 թ) պարտուց տակ էր: Սկոտտ հաշիւը հիշենքին նաեւ իւր չափական գրուածքնե-րէն՝ «Վերջին միստրելը» («առջ») Երգը (The lay of the last minstrel, հրտ. 1805ին), իւր ապետեղական մեծագործ երգը՝ «Մարմին, Գլու-դէնֆիլդի մէջ զոյգը» (Marmion, a tale of Flod- dentfield, հրտ. 1808ին): Բայց Տեղինակին համա-րակից իւր հաշիւարդ երկը՝ «Լճակն օրորողը» (The lady of the lake.) Այս նուազ նշանաւոր ինչպէս նաեւ հաշիւուած են իւր արձակ գրու-թիւնքն այժմ մեծ մասամբ պատմական վէպեր, Սկոտտի կենդանին, այն երկրին որուն մեծագործ փառքն եղած է բանաստեղծը, իւր առաջին եւ

նշանաւորագոյն գրուածքն ըլլալով Waverley (հրտ. 1814ին), որուն յաճորդեցին բազմաթիւ ուրիշ հաստեղներ: Թողլով արեւակ գրութիւնքն՝ շափախանքներէն կը գտնենք տալիսին շատ մ'ուրիշ գործեր ալ, որոնք սակայն աւելի նուազ արժէք ունին քան վերայիշեալներն, ի միջի այլոց «Դոն Ռոդերիկի տեսիլը» (the vision of Don Roderick, հրտ. 1811ին), «Խուկերայ» (Rokeby, հրտ. 1813ին), «Կղզիներու իշխող» (the Lord of the isles, հրտ. 1814ին), «Վատերուի գաղաղ» (the field of Waterloo, հրտ. 1815ին) եւ ուրիշներ: Այս ատեն մին է, զոր Պր. Միլլըրայեանց հայերէնի փոխադրած է, «Կղզիներէ Լորդը», բանաստեղծութիւնն, որ թէեւ Սկոտի առաջնապարզ երկերէն չէ, բայց սակայն տալիսին անոր համարին արժանի գործ մըն է: Թարգմանչին՝ ականատար հեղինակի բազմութիւն երկերուն միջեւ ծիշշ այս քերթուածն ընտրելն ի վերջոյ ճաշակի խնդիր մը կրնայ ըլլալ. բայց յաւանքն զեպա յաջող ընտրութիւն մըն է: Վե՛մ նիւթ մըն է քերթուածին պարունակութիւնը, նկարագրութիւնն սկզբնական ջրմ' հայրենասիրութեան այն ժամանակին, երբ ոգւով չափ կը կուռէ իւր անկախութեան համար ընդդէմ Անգղիոյ դրաման: Կուսակցութեան գիշարքն է Ռոբերտ Բրուս (Robert Bruce), որուն համանուն հայրը 1289ին Սկոտիոյ թագն առաւ, բայց Անգղիոյ պաշտպանած Եովհ. Բալիոլի (Joh. Balliol) տեղի տալ ստիպուած էր: Որդին՝ դիւցազնական Ռ. Բրուս (1274ին ծնած) թագ կապեց 1306ին ի Սկոտ. բայց բախտն շատ հայտնուեցաւ: Անգղիոյ իշխուարդ Ա. թագաւորը գրեթէ բոլոր Սկոտիոյ տիրած ըլլալով: Հայտնուած ու գրեթէ անարգի, սակայն Բրուսը կրկին ու կրկին փորձեց իւր հայրենեաց զահէ անվթար պահելու անպաշտէ հաստատարիմնեալ, եւ ի վերջոյ յաջողեցաւ, Բաննոքբընի (Bannockburn) հաշակաւոր ճակատամարտին մէջ ջախջախելով Անգղիոյ իշխուարդ Բ. թագաւորին երեքպատիկ բանակը (1314ին): Այս ճակատամարտին շքեղ նկարագրութեամբ կը ըմպայ նաեւ շափախան վէպը, որուն մէջ ուրիշ զգեստներ հերոսներու զոյգ մըն է Արտորիշի տեր Ռոնարդ եւ Լորենտն օրիորդը Էլիթի: Վէպին մեծ բնութենութեան զխառա պատճառներէն մին ալ ծիշշ այս վե՛մ նիւթն է՝ այնչափ մօտ սկզբնական ժողովրդեան սրտին, նիւթ մ'որ արդէն գրաւած է սկզբնական հնազոյն քերթողին գրիշը: Բարբուր (Barbour) որ նոյն ժամանակի անձ մը կրնայ համարուի (ծն. 1316, † 1396) առաջին անգամ գրի առած է նոյնը, իւր իբր 1375ին գրած «Բրուս» (the Bruce) երկովն, որ նշանաւոր քերթուած մըն է՝ նաեւ նոյն ժամանակի լեզուի համար. (հրտ. հրտ. 1870—51)

Սկոտի այս նշանաւոր քերթուածն է զոր ունինք այժմ հայերէն՝ չե՛ք-ո՛ւն ալ թարգմանութեամբ: «Կղզիներէ Լորդը», վերնադրով: Միայն թէ իսկիները բունք որ մինք թերութիւն մը կը համարենք այն պարագան, որ գիրքը լոյս կը տեսնէ առանց եւ ոչ տող մը կանխաբանական յառաջաբանի: Այսպիսի գործք մը ծանի թարգմանչին պարտքն ըլլալու էր տեղեկութիւն տալ, գտնէ հաբեւանցի կենսագրութեամբ մը հեղինակին ու իւր գործոց,

համառօտ բացատրութեամբ մը քերթուածին նիւթին ու պատմութեամբ՝ նոյն իսկ զայն գիւրաւ հակերթալ համար շարք մ'ընթերցողներու համար: Անշուշտ չէ մտադք թարգմանիչը համառօտ ծանօթութիւնները գինը հոս հոն՝ դիւստրուար աշխարհագրական անուանց, որ գովութեան արժանի է. դրբին վերջն ալ շարք մը պատմական «Ծանօթութիւններ», գրուած են. (էջ 343—80) որոնք սկզբնապէս եւ անգղիացի ընթերցողաց համար բաւական ըլլալու են, զժողովար հայ ընթերցողին համար: Թէեւ՝ յառաջաբանի պակսելով՝ բաւ մ'ալ բուռած չէ ատեն մասին, սակայն ատենք ալ թարգմանութիւն են, քանի որ տեղ միայն թարգմանչին յաւելած անձնական (տես էջ 362—3, չափ. 26. էջ 369, չափ. 37ի վերջը): Թարգմանութեան որպիսութեան մասին նոյնպէս բան մ'ըստած չենք գտնիք, բայց ի ճակատին ուսողէն՝ «աղաք Բաբիլոնի» բնագրից, Ազատ թարգմանութիւն անշուշտ հակառակի է այսպիսի քերթուածն որ համար, որ հայերէնի կը փոխադրուի նոյնպէս չափական. բայց կարծենք դիտողութիւն մը պարտական էր թարգմանիչը բացատրելու էր ինչ չափով գործածած է այս ազատութիւնը: Սակայն տեղ մը կը գտնենք հետեւեալ ծանօթութիւնը. (էջ 320)՝ «Այս տեղ բնագրին բնական է օտարտի անուններին մը երկրոր շարք, որով եւ չուզեցին ծանրաբեռնել այս թարգմանութիւնը, որ առանց այնի չափից գուրաւ լի է անուններով, ոչինչ ազատութիւնը եւ ինձ թոյլ եմ առել ուրիշ տեղերում եւս:»

Կը տեսնուի որ թարգմանչին ջանքն եղած է օտհունէ քերթութեանին տալով տալ մեծիւնական բնագրին խիտ կապուելով բունագրութի յանգական նկարագրի մը տալ ստիպուելու իւր գործին: Այս նկատմամբ յաջող գրուածք մը կրնայ համարիլ թարգմանութիւնը: Ծայրէ ծայր սահուն ու բնական է, յաճախ շատ պարզ եւ ընդհանրապէս անսեղեւեղ, թերեւս տեղ տեղ չափէն աւելի, այնպէս որ կարծես արձակ գրութիւն մ'ըլլայ: Ընդհանրապէս տաղաչափական մտք տկար է, շատ տեղ յանգեալ: որոնք բառ ինքեան՝ բուն յանգ չեն կրնար ըստիլ: Սակայն եւ այնպէս նաեւ այս կողմանէ շատ աւելի յաջող է թարգմանութիւնը՝ քան նորաստի պարիշ բազմաթիւ քերթուածներն: Լեզուն ի հարկէ արեւելեան բարբառով է, բայց նաեւ այս կողմանէ ընդհանրապէս զգնելի. քիչ շատ անցն արեւմտեան հայ ալ դիւրաւ պիտի կարենայ հասկնալ գրուածս. Կլան զի թարգմանչին յատուկ ինքնակ եղած է ընդհանուր գրուոր լեզուն գործածել կարելոյն չափ մարդը եւ խորթութիւններէն ազատ: Անշուշտ չեն պակսիր բացատրութիւններ եւս, որոնք մեր արեւելեան լեզուին արեւն խառնուած են, իսկ արեւմտեան գրուորին խորթ են, ինչպէս «Չհելութիւն» (էջ 195), «Էքէ» է անու՛մ լրջը Ռոնարդը» (էջ 53), «Մ...» քուրագրին ասաց Բրուսը» (էջ 239), ուր «Լուռ», ալ նոյն պաշտօնը կրնար կատարել, եւ ուրիշ ծանօններ: Երբեմն այսպիսի ատութեանց խռնումն շատ անսովոր ազդեւ ալ յաւաւր բերած է, օրինակի համար հետեւեալը. (էջ 383)

«Թող այդ ուրախ խմի՛ր հեռ  
Երբեմն անհոգ ծիծաղը,  
Մինասրելական մաղկկան,  
Երգչի հեքեաթն ու տաղը.  
Եւ սանձարձակ լե՛քՖերի  
Այլրի խնդն եւ գռչուն, եւն.

Բարեբախտաբար այսպիսի կտորներ շատ բազմաթիւ չեն։ Անշուշտ նիւթը կը բերեր որ անփոփոխ ընդունէր թարգմանը նաեւ բազմաթիւ եւրոպական բացատրութիւններ՝ յատկապէս սկոտիական իրաց, ինչպէս բնական էր. այսպէս՝ ի միջի այլոց՝ «բարդ» (bard), «մինստրէլ», (minstrel), «պիբրոք» (pibroch), «տարտան» (tartan), «գրոիդ» (druid), «քլան» (clan) եւ բազմաթիւ ուրիշներ։ Թարգմանելն ստոյգ համառօտ մեկնութիւնն ալ ծանօթութեանց մէջ կցե՛ն չէ մտնած. (տես էջ 7, 8, 12, 16, 64, 71, 223 եւն.) Բնական էր որ գործածուէին աւելի եւս ուրիշ շարք մը բառեր ալ, որոնք արդեն սովորական են, ինչպէս «լորդ», «սէնչալ», եւն. երբեմն լի՛ք մաւեր յառաջ ալ երթալով, ինչպէս՝ «հիմար» (էջ 121 եւն.), «պէնդ իրանց ուսերին» (էջ 126, 246 եւն.), «նոս» (էջ 139 եւն., note կամ հաւց), «արծառ ֆէրու» (fairy փերի) քայլերին, (էջ 248) եւ նմաններ. երբեմն նաեւ հայալեզնեւով ալ, ինչպէս՝ «Ի՛նչ գաղափոր կողմնդ արդ | Մանչի մասին ելփնմա՛ն.» (էջ 237, elf, հոս գերմ. Elfe, օգտապա կամ փերի, «էլքէ Alp, «չարածճի փերիդ ոգի», ինչպէս կը մեկնուի ծանօթութեան մէջ, թէ եւս անդէր. բառն վերջինն ալ կը նշանակէ) Այսպիսեաց մաս մը կընար աւելորդ ըլլալ. բայց շատերը ստուգելի կարեւր էին փոխառութեան՝ նուազանքներն առկալան դոյնը չխանդարելու համար։ Այնպէս որ տեղ տեղ ստիպուած ենք պարտաւել թարգմանչի անյարմար հայալեզմները. օրինակ համար՝ (էջ 221) «Դըրեց գլխին իւր փաւը | Ճերմակահէր քահանան» եւն. Բայց անշուշտ Սկոտի մտքն չէր անցներ՝ սկովոտիացի քահանային գլուխը Հայոց «վեշար» անցնել։

Լեզուն՝ ինչպէս ըսինք՝ մաքուր գրական է. եւ պէտք են ըսել որ թարգմանիչը գիտէ իշխել մեր լեզուին զանձերուն. լի՛ք կան բռնազօրօթիկ ձևեր կամ գարձուածներ, այն ալ անշուշտ ստաղափութեան պահանջին բերմամբը. այսպէս՝ ի միջի այլոց՝ «Եւ ձգտում է շնորհին | Որպէս մի գէշ գարշաւապի» (էջ 90). «Շարժեց իւր դուխ, բռնուցքը սեղմց, | Եւ յետ քաշուեց բարկերես» (էջ 100 բարկացած). «Չարկիկ նոցա շարժուածքը» (էջ 126). «Աղբա կիսով մերկ էին, | Աւանց գլուխարի, ստաբայ» (էջ 127). «Իշխանական սրահ տակալի» (էջ 197, այսինքն՝ «տեղ» կամ «փոխարէն»)։ Թող այս գիշեր անց կենայ, | Եւ խնց կենան քո ցուրդն» (էջ 252), եթէ տպագրական վրիպով չէ. «Եղբնուարտ բարակն» (էջ 255), եւ նմաններ։ Տեղ տեղ նոր բառ կերտու կամ տարբեր իմաստով գործածել ալ պէտք եղած է բնագրին գաղափարն աւելի լաւ բացատրելու համար։ Ահա այդպիսի տեղ մը, (էջ 225), որով երեք տուն յառաջ կը բերենք՝ նշանակ իմ տալու համար թարգմանութեան. (նուազ եւ, 7.)

«Բայց կարճեցեալ այդ ստողը  
Երկնի վերայ միթապա՛ս՝  
Յոյժ պոչածաւ էր, յոյժ փայլուն,  
Եւ չափազանց անհաստատաւ  
— Մինչդեռ երկիրը չէր անցած  
Պերլայոյի շառաւիղ, շարկունմն հարսով,  
Շատ գունաւոր էր այդ փայլը։  
— Բայց երբ խաւար գէ՛մը առաւ  
Երեկոյեան բառուբըր  
Պարզ ու պայծառ փայլեցին  
Նորա կարմիր շղերը, եւն.

Գեղեցիկ կտոր մը, գեղեցիկ պէտք է ըսել՝ նաեւ թարգմանութիւնը, Հաս թարգմանիչը բառի մը նոր իմաստ մը ալ պէտք տեսեր է. «շառաւիղ», ինչպէս ծանօթութեան մէջ կը նշանակէ՝ «ուզելով պատկերացնեն այն կարմրագոյն ճառագայթներն, որոնք անդրադարձուած են երկրի եւ ամպերի վրայ՝ արեւն յանելուց յետոյ. ուրիշ տեղերում էլ այդ բառը գործ էմ անել կարմրագոյն լոյսի նշանակութեամբ, «շառաւիղ» այս մտաբերածածուին անշուշտ կենցաղ ներքին ըլլալ. (հիմա. «շառագոյն» երկիրը եւն. «շառագունիլ» եւն.) Բառն ալ անծանօթ չէ նախնեաց՝ իբր՝ «շառաւիղ», կամ ցուլ իմաստով, ինչպէս Եփրատի մոլորաց Մեկնութեան մէջ կը կարգուէր. «Ձի լոյս շառաւիղն ինչ էին իբր ի հաստատութեան ընդէն» (տպ. Ա. Ե. Ե. 1836, Ա, էջ 5.)

Ինչպէս օրինակն ալ կը տեսնուի թարգմանը կը սիրէ գործածել «պկար» կոչումը յանդերս ալ («շառաւիղ... փայլ... բառուբը... շղերը, եւն») որ չեղան ալ անվերջ մթերականութիւնը կը մեղիկ. Գրքին ծածկոյն մասն այն չափովն, որ վերը կը տեսնենք, գրեթէ բոլոր տարբեր աւանց բացառութեան. Գրքն զի վերա բաժնուած է վեց «նուագներու», իւրաքանչիւրը 30—37 տաղերով, (Ա. ե. Գ. 30, Բ. ե. Գ. 32, Ե. 34, Զ. 37.) Տարբեր չափ ունին սովորաբար միայն ներածական մասերը՝ իւրաքանչիւրը նուագի սկիզբով։ Ահա քանի մը տաղ օրինակ ալ տակ (եւ ստով փակենք մեր այս տեսութիւնը)՝ բերին ճիշդ առաջին տաղերը՝ Նախերգանքի սկիզբը.

«Գընում է աշուն. — բայց իւր ծիրանու  
Քրտաքրի ծայրեր  
Գեռ եւս ծածկում են, չէնտղ Սոփրվիլ,  
Զո գաւոր վայրեր.  
Գեռ Տիգրի գետակ եւ իր առաւակներ  
Իբար են հեռուում  
Կարմիր, սպիւզդն են չոր տերեւի  
Ծածկոցի տակում.» եւն եւն.

Գ. Յ. Տ.

50. Ժ. Ք. Քառսոյնն, «Բանտ», Հանդէս հրատարական, պատմական, լեզուաբանական եւ քննական. — Բանտային նոր օւսումնաբերութիւնը քառն հիմնութիւն արդէն ծանուցած էինք («Հանգ. Ամս. 1899, Թիւ 3, էջ 91—2), լայն տեսաւ այս օրերն։ Աւանդին տարւոյ առաջին գիշերը կը ներկայանայ արդեամբ այն ծրարով որ յայտարարուած էր եւ զոր կրկին պարզուած կը գտնենք



“Բանասեր, այս կերպարանք” միայն քիչ մ’առելի մեծ գիրքով եւ ընդարձակ ծառայով՝ կ’ենթադրէ, որով երեւոյթ եր նաեւ “Քննաւոր”-ն Նորայրի, երկուքն ալ վիճակի, որ որչափ ալ ինչամիտ եղած ըլլայ՝ ինչպէս առաջինիս գիրքը, միշտ շատ մ’աշխատեալ անսովոր եւ գծաւարձութեանի կը մնայ, Մաղձեմը որ “Բանասերն”, աւելի յաջող բախտ եւ աւելի երկար կեանք կ’ունենայ քան զոր ունեցաւ հմտաւոր “Քննաւորն”, եւ յաղիկ անխնայ հրատարակչին իւր թերթը լայս հասնել տպագրութեամբ։

Հ. Յ. Յ.

51. Արարմանը Ա. Բաշմ, պոփի, Բաշմ “Մշակ, լեզուի բաժնորդներուն արդէն ծանօթ է, վասն զի նա “Մշակի” մէջ լայս առեսաւ, յետոյ ալ առանձինն, Պատկեր մըն է տեսար, մեր ազգին վերջին տարիները հանդիպած տխուր արկածներէն միայն։ Պարունակութիւնը՝ համառօտից այս է. Աշման վերջին օրերուն — զոր Ահարոնեանցի բանաստեղծական գրիչը լաւ կը ստորագրէ — Ի . . . աւանդին հրապարակին վրայ, գնդոցներուն ու զանազաններուն տեղեկային կենդանութիւնը՝ ջրաբար կարծես անզգայի բարձր է, իւր մեկէն միայն տխուր հանգիստականները — հայ պաղթականներ . . . Փաղթականներէն միայն՝ ամպամած սեւ երկրին յիշեցնող աշխարհը ծերունայ մը, որուն հոգեւորականը՝ Ս. Վ. Ղազար, անուն կու տային, ամբողջ նահապետական ընտանիքէն մնացած էր միայն թոթմանայ թօռն. միւս սիրելիներուն պատմութիւնը՝ արեւան զարհուրելի ժող մը կը պօղէր, Ողբին՝ վարուցանի ժամանակ քրդերն ապանաւած եւ եղբներն առած տարած էին, գոռաւոր եւ նուն ալ կուտարձի ժամանակ քրդերէն բերած էին, քարտիրոս ծերունին ընտանեաց անարգաւած պատեր վրիկելու համար, չի ստելոր ձեռքերն իւր երկու հարազատներուն արեւմտեք թաթմակէն։ Ցունն ու ինչքը, քրդերուն ձեռքը չի կայաւ համար, կ’ոյրէ եւ թոռան հետ կը գաղտնի — Ի . . . աւանդին, շուն կը տեսնէ, որ քիբիք մ’իւր Բաշմի կը սակարկէ, որտեղ ծերունին՝ թոռնէ գրգռու, կ’ուզէ զքիբար ստակեցնել, բայց ստակեցնութիւնը վրայ կը հասնի, Ղազար բռնաւ կը տանի, քիբարն ալ իւր եղբ կ’առնուի կը հեռանայ. կը մնայ միայն վաղրիկ թուան անտեր անտեղծը։ Ոստիկանը՝ պապար տարաւ, քիբարն ալ Բաշմ . . .

Մեր երկրէ, որ հաղաբար սնելու արկածներու բռնի հանդիսացաւ, Ա. Ահարոնեանցի գրչին զեռ հաւատարմոր զողորմեանը նիւթ կրնայ մատակարարել։ Գրքոյի Nr. 1 թիւը կը կրնաւնշու իւր Nr. ներք ալ շտապ կը տեսնենք։

Գ.

52. Յրամանաւ զոյսի, Հանրէ-Բ. Առաջինայ մատենան մեզի կը ներկայացնէ երկու սիրահարներու պատմութիւն, որուն համառօտ բովանդակութիւնը կը գննէ հոս։

Պ. Բերնար շուրջ աւ անտառի զօրական մը, Նապոլեոն Գ. Ի մերակայ բարեկամ մը գոտեք՝ Օր. Անտանիքի հետ ամուսնանալով, որդի մը

1 Հայ գիւղերուն մէջ՝ Զափոն վրայ սպիտակ քիթ ունեցող անտաններուն Բաշմ(ն) անուն կու տան։

կ’ունենայ Արմանդ անունը Յըսն արտաքին ուսմանց մէջ լաւ կրթուած շնորհակց ու վայելչաղէմ երեսասարգ մը կ’ըլլայ։ Հօրը մահուանէն ետքը մայրն որդւոյն սիրոյն համար ամեն զոհողութիւններ ընելէն ետքը՝ Արմանոյն եղանակաւ կը շնայ քնականարար որ որդին սիրահար մը շունենայ, որպէս չի միայն գինը սիրէ։ Այսու ամենայնիւ Արմանոյն անուն ու անդրադէտ գործադրուելու մը (Հանրէ-Բ) կը սիրահարի նաեւ ընդդէմ իւր մօրն սպառնալեաց, քիչ մը վերջէն Արմանոյ ծանր կը հիւանդանայ — կը մեռնի . . . Ասոր վրայ քանի մ’ամիս հազիւ թէ կ’ունենի, իւր ընտերացը՝ Հանրէ-Բ քննելու ալ գերեզման կը մտնէ, իւր մահուան անդողոյն մէջ գրած նամակովը՝ Արմանոյի մօր սիրար շարժելով եւ անոր խառնութիւնը բաւականաւորով։

Թարգմանութիւն ըստ բառականի յաղողած է. սակայն ասորհանգին բառերը գեթ չէ։

Զ.

53. Ուղղի Բ. Պատկեր։ Հեղինակին իւր պոյ երկովն կը գիտէ Բէյ-Պատկեր (1623—1662) — զաղղիացի Աղբիւրդէսի — վարքն ու գրական գործունեութիւնը ծանօթացնել, անշուշտ միակողմանի ուղղութեամբ. որով իւր երկին ինչ ինչ տեղերը Պատկերի (Յանսենեանց) եւ Յիսուսեանց մէջ ծագած վեճաբանութեանց վրայ խօսելու աւելի անհնար, այն ատենի անձնաւ, անգիտ տեղին նաեւ ստեղծող աստուգներն ու զգարաւորութիւններ կը կցնէ, զորոք ծանրագույն գիտական մ’առանց ցոյցաւոր չի կրնար կարգաւ։

Ներքին մեզի հոս արգելութիւն տարօրինակ կետերու մէջն՝ միայն Հեղինակին Յանսենեանց ծագման վրայ պատմամբ բաւ առ բաւ յառաջ բերել, որ բաւ բառականի լայն կը սփռէ զրքին արժէքին վրայ։

“Եանսենեանութեան հիմնադիրը”, կ’ըսէ, “Հայաստանցի Կարոյն Եանսենն էր, որ 1718-րդ դարու սկզբում կը լիւթի (?!) Եպիսկոպոս եղբ, եւն (էջ 47)։ Թարգմանիչը չէ կրնար Ypres հայրը՝ Chypre կղզիէն զանազանի։ Եանսենեան ոչ թէ Կիպրոսի, այլ՝ Իսթրիայի՝ Եպիսկոպոս եր . . .

Այս գրութեան ժամին աւելի խաբին ունէրէք կը համարէր, վասն զի գիտական արժէք մը շունենալէն զատ, ըստ մեզ՝ ընթերցողներուն միտքն ալ նախապաշարման թիւի ու մարդ գաղափարներով կը ընտ . . .

Զ.

54. Արարման, Թարգմանութիւն (պոփի)։ Տեսքին մէջ Ա. Պապար երկու հայ Տրէշի խմբի պատմ.

1 Յայտնի է որ Պատկեր Յանսենեանց արշաւով ժողոված ըլլալով, նոյն արշաւին զէտուր սփռեաններուն — Եանսենեանց — դէմ դիմաւ իւր համառօտ գրութեան յանձնարարը (Lettres provinciales) գրէ. ըստով զանոց ամենին առին զգուշի ու կատիտեք երեւցնել։ Աւելորդ է հոս ըսել թէ ինչպիսի անհիմն զգարաւորութիւններ կցնած էր իւր այս նամակներուն մէջ ընդդէմ Եանսենեանց բարոյականին. առին իբր պոյի գործածելով ի մէջ այլոց զէտուրարար «Catalogue et dénombrement des traditions romaines» անուն կառուցական գրութեան . . . Սակայն եւ այնպէս զիմ թ վերջին իւր ու խոյնաններէն պարտաւորով Եպիսկոպոս խաղաղութիւն խնդրէ (համա. 18-րդ դարու ժամանակ վերջերս)։

2 Իսթրիայ 18-000 ծանօթ, Բեզդեպով՝ Արեւելեան Ֆլաւարիոս գաղափար նորագործարարու զաղղիներէն մեկնէ։

մութիւնը կը պատմուի: Իւրաքանչիւր ընթերցող  
ինք իմէ կրնայ տեսնել թէ Հեղինան ինչ գի-  
տելով գրած է այս գրքովը:

55. Տեղեկե՛ք: «Հայ ընկերացո՛ւմ ԶԳԻՆՈ՞յ»,  
Ի՞նչ կրնայ տեղեկագրէր ըր բովանդակել՝ բայց  
եթէ Հիմնարկութեան ելքն ու մուտքը ծանուցա-  
նել: Ընթերցարարին վրայ տեղեկութիւն ուղղու-  
ելու, կրնայ Հայ-ի ԶԳԻՆՈ՞յն եւ ՇԵՐԼՈ՞յն նոր հրա-  
տարկուած ժամանակն մէջ (էջ 193—204) ման-  
րաման նշյնէ թիւնը:

56. «ԹԱՄԱՐԻՆ», գրուած էւ Ռաբերտով  
Պատիւըտը Լոնդոն: Այս օրերու ձեռքերէն հա-  
ւան «Թատարնի», շարորդ գիրքը կամ 1895 տարւոյ  
երկրորդ թիւը, որ առկայն նոր լոյս տեսած է, այլ  
շատ տամանակ յուսւմք. առէն ետքը նոր թիւ մը՝  
որչա՛կ գտնենք՝ առկային էէ հրատարակուած:  
Թեւեւ այսպէս քիչ մ'ուշ՝ այսօր միայն կրնանք ծա-  
նոթացնել մեր ընթերցողաց սխալ գրքին պա-  
րուստելութիւնը:

Առաջին տեղը կը բռնէ «Լեւոնտար ցանկ  
Հայերէն Պիեսներ, որոնք ներդրացնելու թոյլա-  
տուած են Պովկան Բեմերի վրայ» (էջ 1—10):  
Հետաքրքրական է այս ցանկի վրայ կողմանէ ալ որ  
կը ցուցնէ թէ որչա՛կ եւ արշիւթ կը երբ միայն տրամա-  
գրէր ունին Պովկան Հայ բեմեր: Բոլոր այս թոյլա-  
տուել կտորներու թիւն է 220: Բուն ցանկը  
93 կտոր միայն կը պարունակէ, սեղանով գաղղիերէնէ  
թարգմանուած: «Անջիւն» եւ աւտարայն լինին  
Տէր-Գրիգորեանի «Կուռի պատճառն եւ էի»  
կտորով: Բայց կայ «Լրացցիցը ցանկ» մ'ալ, որ  
107 թիւ կը պարունակէ, որուն առաջինն է Մար-  
տիրոս Կարապետեանի գաղղիերէնէ թարգմանած  
«Փաստաբան Ստեփանն», եւ վերջինը Յ. Պարո-  
նեանի: Մեծ ապագան Մուրացիներն, բեմի յար-  
մարցուած Սարգսեանցէ: Երկրորդ լրացցիչ  
ցանկ մը 20 թիւ կը նշանակէ, մեծաւ մասամբ այն  
կտորներն որ «Թատարնի» նախընթաց գրքերուն  
մէջ լոյս տեսած են:

Թատարական բաժինը կը բաձայ այս անգամ  
«Բաղադատար արդար կամ Ազատարդան, կոմիտիս  
երեք գործողութեամբ. Հեղ. Յ. Պարոնեան, յար-  
մարցրին բեմի համար Ազատարարական եւ Արամ  
Աւուր» (էջ 11—44): Եթէ համեմատել ուղեղից  
Պարոնեանի բուն գրուածին հետ (տես «Բաղադա-  
տար արդար», ի թերթին «Իսկար», Գ. Տարի 1886,  
էջ 5—16, 31—46, 65—80, 97—110, 143—  
148, 168—179 եւ 193—205) կը տեսնենք որ  
բաւական փոփոխուած է, գլխաւորաբար համա-  
ռոտուած: միջեւ անգամ գործող անձինք նոր  
անունն առած են, միայն «Բաղադատար», «Անոյշ»  
եւ «Օգոսէն» նշյն մնալով: «Կիպար» որ գլխաւոր  
անձներն է՝ եղած է «Թուրքն», գոտատարական  
խորհրդի երեք անդամներ («Փայլակ», «Երկաթ»  
եւ «Սուր») եղած են՝ Մելիքի, Գապարեան եւ Թորոս:  
«Սողամ», ապակին՝ Հուշան, իսկ գրացիները՝  
Թագուհի եւ Մարթա՝ բոլորովին ընդունաւ են:  
— Երկրորդ կտորն է «մանուկները համար փոք-  
րիկ կատակներով» թիւն մը մէկ արարուածով՝  
«Փղերիկ երաժիշտ կամ Մանկութիւն Մայրարի»  
(էջ 41—51), զոր առսերէնէ փոխադրած է Կ. Կ.

Մելիք-Հասնադարեան: Ասոր կը յաղորդէ Պուշ-  
կինի «Գոն-ժուան» (էջ 52—67), որուն թարգ-  
մանին է Մ. \* \* .

Կենսագրական բաժինն մէջ կը գտնենք  
«Գ. Բեթեւեան Արամեան» (էջ 68—75), Գ.  
Զմիկեանի գրքէն, կենսագրութիւն մը Պովկանեան  
այս գերասանուհայն որ թղթախտէ մեռած է ար-  
գէն 1878ին: Ասոր կից կը գտնենք Բեթեւեանի  
յաղող մեկ նկարը: — Նախընթաց գրքին մէջ  
սխալմա՛ս կը շարունակուի եւ կը վերջանայ «Լու-  
սովկիտս Ասան Բեթ Տովկեի» ընդարձակ կենսագրու-  
թիւնը, զոր միկտար միկդերի (V. Wilder) ընդար-  
ձակ գործէն քաղելով կազմած է Օր. Մարգարիտ  
Բարայեան (էջ 76—90). ասոր ալ կից է նշյն հոշա-  
կուտ երաժշտագէտին յաղող պատկերը: «Առա-  
ջին տրտատուտ գերասանը» (էջ 91—97) նշյն-  
պէս կենսագրական յօդուած մըն է «Թատարաւոր»,  
ստորագրութեամբ, Նիւթը՝ Անդրեյ առաջին  
գերասանը Սիր ԷՆԵՐԻ Էրվիկը, որուն ալ յաղող  
պատկերը գրուած կը տեսնենք:

Ընդարձակ գործ մըն է Լ. Իսսէնի «Հասա-  
րակութեան Նեցուցիկներ, գրամա չորս գործողու-  
թեամբ» (էջ 102—137), զոր գերմաներէն թարգ-  
մանած է Լեւոն Բաղայեան: Ներկայ գրքին մէջ  
լոյս տեսած են միայն առաջին եւ երկրորդ արա-  
տումները, ձեռագեղ երկուքն կը մնան յաղող  
գրքին: — Փղերիկ գրուած մ'եւտըր (էջ 188—  
189, «Դատարնի» Եւսանգուլեան) կու գայ  
վերջին բաժինը, այսինքն «Թատարական Բարնի-  
կն» (էջ 140—148), որուն իբրեւ Հեղինակի  
ստորագրութիւնն է «Գիւլեանան» եւ Նիւթըն  
է 1895—1896ի թատերաշէշնի մասին համառոտ  
տեղեկութիւններ: Այս մասին մէջ կը գտնենք  
«Գ. Սրայիտն Էտեման» ծանօթ բանաստեղծին՝  
շատ յաղող պատկերը:

Մեր այս համառոտ տեսութիւնը չփակած՝  
կը տրուիւնք կցել գիտողութիւն մը: Բաղդախ է  
որ «Թատարնի» հրատարակութիւնը կանոնաւոր  
ձեւը եւ յաղողութեամբ յարատեւէր, քանի որ  
այս օրս միակ պարբերականն է իւր տեսակին մէջ,  
Նաեւ իբրեւ կիսամյակ տարին միայն երկու գիրք  
լոյս տեսնելով ալ՝ կրնայ մեծ ծառայութիւն ընել  
մեր գրականութեան այս սիրելի, ինչպէս եր վկայեն  
ցայսօր լոյս տեսած չորս գրքերն, եթէ է միայն հրա-  
տարակին յաղողը կանոնաւոր ընել գրքերու հրա-  
տարակութիւնը: Մեզի ծանօթ են՝ ինչպէս ըսինք  
միայն Ա. (1894) եւ՝ ներկայ գրքովը Բ. (1895) առ-  
բերներ: Անիկ ետքը չենք գիտեր լոյս տեսած գիրք  
մը. 1896—99 տարիները՝ մերձաւորապէս 7 գիրք  
տակաւն կը պահին: Պարբերականն արժանի է  
քաջալերութեան, եւ քիչը (Յրգ. կամ 10 ֆրանք)  
երկու գրքերու՝ շափուոր: Զ. Յ. Յ.

— Նախագրութիւնն ստացած է՝ Կ. Կուսա-  
նեանի «Միտիլ Նաղաշ» — Ս. Մալխասեանի  
«Սերեոսի Պատմութիւն», — Մատթէոսի Ուս-  
Հայեցել տամանակագրութիւն, — Հ. Յ. Աճա-  
ռեանի «Լաթերու լեզու» եւ ռուսացապետ Ն.  
Մառի երկու յօդուածներ, որոնց մասին յաղող  
թիւով: